

Μακεδονικά

Τόμ. 3 (1956)

Έγγραφα της ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου
αφορώντα εις αγνώστους ναούς της
Θεσσαλονίκης

Στίλπων Π. Κυριακίδης

doi: [10.12681/makedonika.1109](https://doi.org/10.12681/makedonika.1109)

Copyright © 2015, Στίλπων Π. Κυριακίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κυριακίδης Σ. Π. (1956). Έγγραφα της ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου αφορώντα εις αγνώστους ναούς της Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, 3, 363–376. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1109>

ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΦΟΡΩΝΤΑ ΕΙΣ ΑΓΝΩΣΤΟΥΣ ΝΑΟΥΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἐν τῷ ἀρχίῳ τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου εὐρίσκονται τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα δύο ἔγγραφα, ἀφορῶντα εἰς ναοὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸ πρῶτον εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ περγαμνῆς διαστάσεων 0,54×0,285, ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως. Μῆκος ἐκάστου στίχου 0,20. Ἔπονται δύο ἰδιόχειροι ὑπογραφαὶ πρωταλκαρίων καὶ ἀκολουθοῦν ἄλλαι τεσσαράκοντα πέντε ἀνδρῶν, ἀνηκόντων εἰς συντροφίαν ἢ συνοδείαν ἀλκαρίων. Ταύτας ἀκολουθεῖ ὑπογραφή τοῦ Ἰωάννου Μαλαχρίνου δουκός, ἔπονται δύο ἄλλαι ἰδιόχειροι ὑπογραφαὶ μαρτύρων καὶ ἐν τέλει ὑπογραφή μητροπολίτου τινός. Τὸ δεύτερον εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ χάρτου, νεώτερον δὲ τοῦ προηγουμένου. Τὰ ἔγγραφα ἔχουν ὡς ἑξῆς:

1

† ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἡμεῖς οἱ κάτωθεν ὑπογράψαι ὀφείλοντες, οἱ τὴν ἀλικὴν δηλονότι διενεργοῦντες ὁ <Δημήτρι>ος πρωταλικάριος ὁ πανάρετος καὶ οἱ λοιποὶ, τὸ παρὸν τάμμα ποιοῦμεν, ἐκουσίως, ἀβιάσιως, ἀμεταμελήτως [μετ...ερι.....πον,] καὶ πολλῆς ὄτι συνδιασκέψεως, πρὸς τὸν ἐν τῇ μεγάλῃ λεωφόρῳ ὄρωμένην στοάν, ἀνεγερθέντα ἄνωθεν, διὰ συνδρομῆς καὶ ἐράνου θεοφιλῶν προσώπων θεῖον ναόν, τὸν εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Παύλου, καὶ διδασκάλου τῆς οἰκουμένης. δι' οὗ δὴ γράμματος καὶ τάττομεν καὶ ὑπισχνόμεθα, ἵνα ἀπὸ τοῦ κατ' ἔτος περιερχομένου ἡμῖν μισθοῦ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς ἀλικῆς, λαμβάνει πρωτοτύπως ὁ κατὰ καιρὸν εὐρισκόμενος ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, καὶ ψάλων ἱερομόναχος, ἄσπρα ἑκατόν, ρόγας ἕνεκεν αὐτοῦ, καὶ ἐνιαυσιαίου μισθοῦ. οὕτω γὰρ ἔγνωμεν ἀπαξάπαντες καὶ διεκρίναμεν, παρὰ μηδενὸς προσώπου ἀνάγκην ἐσχηκότος¹ ἢ μόνον ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν ἱερομόναχον φίλτρον, ὡς ἂν ἀπὸ τῆς ἐνεργείας ταύτης τῆς ἀπὸ τῆς ἀλικῆς περιερχομένης ἡμῖν ἔχει πρωτοτύπως ὁ θεῖος οὗτος νέος ναός, κατ' ἔτος ψαλμωδίας χάριν ἄσπρα ἑκατόν, ὥστε καὶ αὐτὸν ἐσαεὶ ὑμνωδίας κεκτῆσθαι καὶ ἡμᾶς τοὺς τὸν ὕμνον ἐργασασμένους μνημονεύεσθαι. ταῦτα δὲ τὰ ἑκα-

¹ Γραπτιόν ἐσχηκότος.

τὸν ἄσπρα, ὀφείλει λαμβάνειν ὁ πρωταλικάριος ἡμῶν ὁ κατὰ καιρὸν κατ' ἐνιαυτὸν, ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐκάστου ρόγας, τὸ ἀναλογοῦν, καὶ παρέχειν πρὸς τὸν εὐρισκόμενον ἱερομόναχον ἐν τῷ θείῳ ναῶ. ὃ δὴ νῦν ἡμεῖς εἰς δόξαν θεοῦ, καὶ μνήμην αἰώνιον ὑπεσχέθημεν ποιεῖν πρὸς τὸν θεῖον ναόν, λέγομεν ὡς τύπον ἀγαθὸν συνίστασθαι καὶ εὐάρεστον καὶ θεοφιλὲς ἔργον, καὶ μηδέποτε λῆξαι ἀλλὰ διατηρεῖσθαι εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀμείωτον καὶ ἀπαράθραστον, καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ εἰς τὰ μεθ' ἡμᾶς πρόσωπα τὰ τὴν ἀλικὴν ἀποταχθέντα διενεργεῖν ὥστε κατὰ διαδοχὴν, τηρεῖσθαι τὸν θεῖον ναὸν ὑμνούμενον ἀπὸ τῶν μισθῶν τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἡμῶν. εἰ γοῦν τοῦ καιροῦ προϊόντος, ἢ ἀπὸ τῆς νῦν εὐρισκομένης συνοδείας ἡμῶν, ἢ τῆς μετὰ ταύτης¹ ἀποδισπετήσῃ τις τοῦ τύπου τούτου καὶ τοῦ ὄρου, ὃν νῦν ἡμεῖς ἐμπόνως ὄτι καὶ προσηκόντως ἀπεργασάμεθα, ὁ τοιοῦτος οὐ μόνον τοῖς ἐνταῦθα δικαστηρίοις ὑπόδικον ἑαυτὸν καταστήσῃ καὶ τὴν διορισμένην τοῖς νόμοις ἀποτίσῃ ζημίαν, ἀλλὰ καὶ τῷ μέλλοντι αἰῶνι τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ἀγανάκτησιν ἐπισπάσῃ τῆς θείας δόξης γενόμενος ἔκπτωτος, ὅτι τὸ δόξαν ἡμῶν καλὸν καὶ τὸ κύρος ἐν ὀνόματι θεοῦ λαβόν, λόγοις ἐπιχειρία ἐν διεστραμμένοις καταλυεῖν. ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν ἔγγραφον ἐξεθέμεθα εἰς ἀσφάλειαν ἐνώπιον τῶν μεθ' ἡμῶν ὑπογραφόντων ἀξιοπίστων καὶ αἰδεσίμων προσώπων. μηνὶ σεπτεβρίῳ Ἰνδικτιῶνος ἐνάτης τοῦ ἑξάκισ χιλιοστοῦ ἔννεακοσιοστοῦ τετάρτου ἔτους,

† δημήτριος ὁ πανάρετος ὁ πρωταλικάρης στέργον ὑπέγραψα † ἀνδρόνικος ὁ κοντοσκάλης καὶ πρωταλικάρης μετὰ τῆς συντροφίας του στέργον ὑπέγραψα

σίγγον	δημητρίου	Κωνσταντίνου	Θεοδώρου	Θεοδώρου	Γεωργίου
τοῦ	κριθινιώτου	παξιμαδᾶ	πεπαγωμένου	σογυρῆ	καταπιχοῦ
σίγγον	μιχαῆλ	μανουήλ	δημητρίου	Μιχαῆλ	ἀνδρόνικου
τοῦ	μανωλα	ξένου	μαγκλαβίτου	μαρμαρᾶ	καλοδιοικητοῦ
σίγγον	σταμάτη	Θεοδώρου	αθηνιώτου	κωνσταντίνου	Νικολάου
τοῦ	κωνσταντινάκη	κομνηνοῦ	δημητρίου	κλαδῆ	πρωταλικαρίου
σίγγον	γεωργίου	αθανασίου	κωνσταντίνου	ἀποστόλου	σταμαίου
τοῦ	ξενίου	καρακάλου	μαλογοριδᾶ	φανάρη	μουρζουβῆ
σίγγον	σ...ου	Ἰωάννου	δημητρίου	μανουήλ	κωνσταντίνου
τοῦ	ἀξαλεξίου	σουρληου	Ἰσιδώρου	γρίκιου	μπράτση
σίγγον	γεωργίου	δημητρίου	Θεοδώρου	ἀνδρέου	Θεοδώρου
τοῦ	μανολᾶ	ἀλεκαβα	κλαδῆ	διακῆτα	ἀνατολικοῦ

¹ Γραπτέον τ α ὕ τ η γ .

σίγνον	δημητρίου	δημητρίου	δημητρίου	κανατριαίου	δημητρίου
τοῦ	ραυδᾶ	καρβούνη	κραιτζιανίτου	δημητρίου	σγουροπούλου
σίγνον	ε...οῦ	γεωργίου	μιχαήλ	ε...οῦ	θεοδώρου
τοῦ	τζούγγαρι	ΓαΓᾶ	βρεσενίου	φιλομάτου	μίλα
σίγνον	δημητρίου	μανουήλ	δημητρίου	κωνσταντίνου	δημητρίου
τοῦ	σουδικοῦ	φιδιώτου	φαργοπούλου	σιλιγγᾶ	ἀργυροῦ

† Ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως
 Ἰω. δουλῆ ὁ μαλαχρίνος μαρτυρῶν ὑπέγραψα
 † δημήτριος ωγληκισμαρτυροῦ ηπεγραψα
 † ὁ ἁγιοστεφανιστρος ἱερεὺς μαρτυρῶν ὑπέγραψα.

2

† μάξιμος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης ὑπέρτιμος καὶ ἔ-
 ξαρχος πάσης Θεσσαλίας †:

† μονήδριον τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ σωτήρος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ
 ἡμῶν, τῷ συγκλημένῳ τὸ ναῶ τῆς ἐνυποστάτου λόγου Θεοῦ σοφίας. παρὰ
 τὸ εὐδώνημον μέρως τοῦ μάκρονος ἐπάνω τῶν λεγομένων σκαλίων, ὑπῆρχε
 πρώην κατὰ διαδοχὴν τῶν γονέων μανουήλ δοκιανοῦ καὶ πρωτοψάλτου τῆς
 ἁγιωτάτης ἡμῶν ἐκκλησίας. μετὰ δὲ τὴν τούτου ἀποβίωσιν, οἱ υἱοὶ αὐτοῦ
 καὶ κληρονόμοι ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ ἐνδίας καὶ χρέους ἐβούλοντο πωλῆσαι
 αὐτῶ. ἢ μετριότης οὖν ἡμῶν σὺν τοῖς μεταυτῆς, τιμίῳν σταυροφόροις καὶ
 λοιποῖς κληρικοῖς εἰδοῦσα ὡς οὐκ ἐπ' ἀγαθῶ ἀποβήσεται τῷ μεγάλῳ
 ναῶ εἰ τύχοι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, τῶν οὐκ ἐξ ἡμῶν, δεῖν ἐνοήθημεν
 ἀγοράσαι τὸ τοιοῦτον μονήδριον. ὃ δὴ καὶ πεποιήκαμεν. καὶ ὀνησάμεθα
 τοῦτο ἐκ τῶν κληρονόμων τοῦ διαληφθέντος πρωτοψάλτου ἐκ τῶν εἰσο-
 δημάτων τῆς ἐκκλησίας, εἰς ποσότητα ἄσπρων τετράκις χιλίων ἑξακο-
 σίων μετὰ πάντων τῶν οἰκημάτων καὶ τοῦ περιορισμοῦ αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ
 τὰ τοιαῦτα οἰκήματα ὑπῆρχον πεπαλαιωμένα καὶ ἐτιμοκατάπτωτα καὶ πρὸς
 ἀφανισμόν ἀποβλέποντα, καὶ μὴ δυνάμενοι ἀνακτίσειν αὐτὰ διὰ τὸ δέεσθαι
 πολλῶν ἀναλωμάτων, ἐπενσήθημεν κοινῇ γνώμῃ μετὰ τῶν ἡμετέρων σταυ-

ροφόρων καὶ κληρικῶν καὶ ἐκ τῆς πολιτείας ἀρχόντων ἀπεμπολῆσαι αὐτοὺς τὴν διαληφθεῖσαν μονήν, ἵνα μὴ ἐρίπιοι ἀποκατασταθῆ καὶ εἰς τέλειον ἀφανισμὸν διὸ εὐρομεν τὸν τίμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς κὺρ Ἰσὴδωρον καὶ καθηγούμενον τῆς ἁγίας μονῆς τοῦ κυροῦ διονυσίου σὺν ἐγκρίτοις τισὶν ἀδελφοῖς τῆς αὐτῆς ἁγίας μονῆς, καὶ ἐπολήσαμεν αὐτὸ αὐτοῖς εἰς τιμὴν ποσότητος ἄσπρα δισχίλια διακόσια. ἦν τινα μονὴν ἀπὸ τοῦ νῦν ὀφίλι κατέχειν καὶ δεσπόζειν ἢ σεβασμία αὕτη μονὴ τοῦ κυροῦ διονυσίου, καὶ νέμετε ὡς ἴδιον μετόχιον ἀναφέρετον καὶ ἀπόσπαστον εἰς αἰῶνας τοὺς ἅπαντας. μηδενὸς παρενοχλοῦντος ἢ παρεμποδίζοντος τῶν κατὰ καιροῦς καθευρεθέντων ἀρχιερέων κληρικῶν τε καὶ ἀρχόντων τῆς πολιτείας· ἐπεὶ ἡ τιμὴ τοῦ διαληφθέντος μονηδρίου, ἐγένοντο ἀνάκτισμα εἰς τὸν μέγαν ναὸν τῆς ἐνυποστάτου λόγου Θεοῦ σοφίας. εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν καὶ βεβαίωσιν γέγονεν καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετρούτητος καὶ ἐπεδόθη τοῖς διαληφθεῖσιν ὀσιωτάτοις ἀδελφοῖς τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ κυροῦ διονυσίου κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τῷ Ἰζι εἴτει ἰνδικτιῶνος πέμπτης

[Δεξιὰ στήλη]

† ὁ μέγας οἰκονόμος Θεόδωρος Ἱεροδιάκονος
 † ὁ μέγας σακελάριος πέτρος ἱερεὺς
 † ὁ μέγας σκενοφύλαξ κωνσταντινος ἱερεὺς
 † Γεννάδιος Ἱερομόναχος ἡγούμενος τοῦ ὑπομιμνήσκοντος
 † σακαίλειους..... ἱερεὺς
 † ἐπὶ τῶν δεήσεων ἀναστάσιος ἱερεὺς
 † μανουὴλ ἱερεὺς ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς

[Ἀριστερὰ στήλη]

† Ἰωάννης μάζαρης
 † δῦμητριος οκοντάρης μαρ. υπγ.
 † μανουὴλ ὁ λάσκαρης μαρ. υπγ.
 † στηβλος μαλακὺς μαρ. υπγ.
 † ἀνδρον..... μαρ. υπγ.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΗΣ

Μ ο ν α χ ὸ ς

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΑΝΩΤΕΡΩ ΕΓΓΡΑΦΑ

Τὰ ἀνωτέρω δύο ἔγγραφα μοῦ ἀπέστειλεν ὁ φίλος βιβλιοθηκᾶριος τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου πατῆρ Εὐθύμιος Διονυσιάτης, διὰ τὰ χρησιμοποίησω κατὰ βούλησιν. Ἐπειδὴ τὰ ἔγγραφα παρουσιάζουν ἀρκετὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐθεώ-

ρησα σκόπιμον νὰ τὰ δημοσιεύσω χάριν τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τοπογραφίαν τῆς μακεδονικῆς πρωτεύουσας κατὰ τὰ ἀποσταλέντα ἀντίγραφα, μολονότι ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἀντιγράφου παρουσιάζει μερικὰ κενά. Ἐπιφυλασσόμεθα νὰ συμπληρώσωμεν ταῦτα κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὸν προσεχῆ τόμον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρωτοτύπων. Τὰ ἔγγραφα δὲν διακρίνονται διὰ τὴν ὀρθοπέπειαν καὶ τὴν ὀρθογραφίαν.

* *

Τὸ πρῶτον ἔγγραφον, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1415, ὁμιλεῖ περὶ τινος ἀγνώστου τέως ναοῦ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ὁ ναὸς χαρακτηρίζεται ὡς νέος, ἐγερεθεὶς «διὰ συνδρομῆς καὶ ἐράνου θεοφιλῶν προσώπων». Δεδομένου δ' ὅτι τὸ ἔγγραφον φέρει τὴν χρονολογίαν 1415, ὁ ναὸς πρέπει νὰ ἐκτίσθῃ ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ ἔτους τούτου.

Ὁ ναὸς ἔκειτο ἄνωθεν τῆς ἐν τῇ μεγάλῃ λεωφόρῳ ὀρωμένης στοᾶς. Καὶ ἡ μὲν μεγάλη λεωφόρος εἶναι γνωστὸν ὅτι ἠκολούθει τὴν σημερινὴν Ἐγνατίαν ὁδόν, ποία ὅμως εἶναι «ἡ ὀρωμένη στοᾶ», ἄνωθεν τῆς ὁποίας ἠγέρθη ὁ ναός, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς. Ἡ λέξις *ἄνωθεν* ἀσφαλῶς δηλοῖ ὅτι ὁ ναὸς ἔκειτο εἰς μέρος ὑψηλότερον τῆς στοᾶς ἄρα, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς σχετικῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους, βορειότερον αὐτῆς. Ὅθεν φυσικὸν εἶναι ὅτι καὶ ἡ στοᾶ ἔκειτο εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς Ἐγνατίας. Στοαὶ εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν ἴσως ὑπῆρχον περισσότεραι, ἀσφαλῶς ὅμως γνωσταὶ εἶναι τρεῖς, ἡ *Χαλκεωτικὴ*, ἣτις ἔκειτο παρὰ τὴν Παναγίαν τῶν Χαλκέων, ἡ ἀνατολικώτερον ταύτης κειμένη στοᾶ τοῦ Μεγάλου φόρου, ἣτοι τῆς ἀγορᾶς, καὶ ἄλλη τις, κειμένη βορειότερον τῆς Ἀψίδος τοῦ Γαλερίου, δηλ. τῆς γνωστῆς Καμάρας. Ὡστε βορειότερον μᾶς τῶν στοῶν τούτων πρέπει νὰ ἔκειτο ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Παύλου, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ τὸ ἔγγραφον.

Ναὸς τοῦ Ἁγίου Παύλου ἐντὸς τῆς πόλεως δὲν ἀναφέρεται ῥητῶς εἰς τὰς γνωστὰς πηγὰς¹ ἀλλ' οὔτε καὶ λείψανα αὐτοῦ σφύζονται. Ἐν τούτοις ὁ Tafel,² στηριζόμενος εἰς πληροφορίαν τοῦ περιηγητοῦ Poccock, τοῦ ὁποίου δυστυχῶς τὸ κείμενον δὲν ἔχω ὑπ' ὄψιν, ὅτι δηλ. οὗτος εἶδεν ἐκκλησίαν τινὰ κατωτέρω τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἠρειπωμένην, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, δέχεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ ναός τις τοῦ Ἀποστόλου ἢ μᾶλλον ἑβραϊκὴ συναγωγὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδαξεν οὗτος. Ἡ γνώμη τοῦ Tafel περὶ ὑπάρξεως εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ἐκκλησίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

¹ Παρὰ Texier—Pullaen, *Byzantine Architecture* σ. 122 ἀναγράφεται εἰς τὸν κατάλογον τῶν ναῶν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ναὸς τοῦ Ἁγίου Παύλου δυστυχῶς ἄνευ παραπομπῆς ἢ ἄλλης τινὸς πληροφορίας.

² Th. Tafel, *De Thessalonica ejusque agro*. Berolini 1839, σ. 143.

εἶναι πολὺ πιθανή, ὄχι ὅμως καὶ συναγωγῆς, ἡ ὁποία πρὸ πολλῶν αἰώνων θὰ εἶχεν ἐξαφανισθῆ. Τὸ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ παράδοσις τὴν νεωτέραν ταύτην ἐκκλησίαν ἐσχέτισεν ἀνιστορῆτως πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου δὲν ἔχει τι τὸ παράδοξον, ἐφ' ὅσον καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας ἐλέχθη ὅτι ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν βαθμίδων τῆς Μονῆς τῶν Βλαττάδων ἐκήρυξεν οὗτος πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς τὸ κήρυγμά του. Ἡ θέσις τῶν ἐρειπίων τῆς ἀνωτάτου ἐκκλησίας, τὰ ὁποία εἶδεν ὁ Ροσοκ χαμηλότερον τοῦ Ἀγίου Δημητρίου καὶ ἐπομένως ὑψηλότερον τῆς Στοᾶς τοῦ Μεγάλου φόρου, ὅστις ἐξετείνετο νοτίως τῆς ἐκκλησίας ταύτης, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς τοποθετήσεως τῆς ἐν τῷ ἐγγράφῳ μνημονευομένης ἐκκλησίας εἰς αὐτά. Τὸ ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη δὲν μνημονεύεται οὔτε εἰς τὰς βυζαντινὰς πηγὰς οὔτε εἰς τὸ Ὀδοιπορικὸν τοῦ κατὰ τὸ 1405 ἐπισκεφθέντος τὴν Θεσσαλονικὴν Ρώσου Ἰγνατίου Σμολιάνιν¹ δὲν ἔχει σημασίαν. Ἡ ἐκκλησία ἐξ ὅσων λέγονται ἐν τῷ ἐγγράφῳ φαίνεται ὅτι ἦτο μικρά, ἐφ' ὅσον εἰς μόνον ἱερομόναχος διέμενον ἐν αὐτῇ, ὅστις ἐξετέλει χρῆμα καὶ ψάλτου. Οἱ Θεσσαλονικεῖς, λάτραι κατ' ἐξοχὴν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, εἶχον ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας λησιμονήσει τὸν Ἀπόστολον, τὸν διδάξαντα τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν εἰς τὴν πόλιν των, μόλις δὲ περὶ τοὺς ἐσχάτους χρόνους ἐνεθυμήθησαν αὐτόν.

Ὁ νέος οὗτος ναὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου δὲν φαίνεται νὰ εἶχε πολλὰ εἰσοδήματα καὶ διὰ τοῦτο διὰ τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ ἔρχονται ἀργοὶ οἱ ἐν Θεσσαλονικῇ εὐρισκόμενοι ἀλυκάριοι. Τί ἦσαν οἱ ἀλυκάριοι οὗτοι φαίνεται ἐκ τοῦ ἐγγράφου· ἦσαν οἱ «τὴν ἀλυκὴν διενεργοῦντες», δηλονότι οἱ τεχνῖται, οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὴν ἀλυκὴν. Ἡ λέξις σφίζεται καὶ σήμερον καὶ δηλοῖ τὸ αὐτὸ πράγμα.² Τὴν λέξιν ἀπεθησαύρισε καὶ ὁ Ducange ἐν τῷ γνωστῷ γλωσσαρίῳ του ὡς ἀπαντῶσαν πρὸς τὸν Κωδινῶ³ δυστυχῶς χωρὶς νὰ παραπέμπῃ ἀκριβῶς. Διατρέξας τὰ τοῦ Κωδινῶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνεύρω τὰ περὶ ἀλυκαρίων, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τοὺς πίνακας τῶν λέξεων τῶν

¹ Τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν κείμενον ἐδημοσιεύθη ἐν ἀκριβεῖ ἑλληνικῇ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Μ. Θ. Λάσκαρι ὑπὸ τὴν τίτλον «Ναοὶ καὶ μοναὶ Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1405 εἰς τὸ Ὀδοιπορικὸν τοῦ ἐκ Σμολένσκ Ἰγνατίου» ἐν τόμῳ Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου ἐπὶ τῇ ἑξακοσιετηρίδι τῆς Ἐξαβίβλου αὐτοῦ (1345 - 1945) (=Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίς, τόμος ζ'). Θεσσαλονικῆ 1952, σ. 315 κέ. Ὁ Ἰγνάτιος ἀσφαλῶς δὲν ἀναφέρει ὅλας τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰς μονὰς τῆς Θεσσαλονίκης, παρὰ μόνον ὅσας εἶδεν. Ἐκτὸς τούτου εἶναι ἐνδεχόμενον ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου νὰ μὴ εἶχεν ἀκόμη κτισθῆ, διότι μεταξὺ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Ρώσου κληρικοῦ καὶ τοῦ ἐγγράφου, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὴν ἐκκλησίαν ὡς νέαν, μεσολαβοῦν δέκα ἔτη.

² Βλ. Ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν λ. ἀ λ υ κ ἄ ρ ι ς.

³ D u c a n g e, Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis. Lugduni 1688. Ἐν λ. ἀλίκη, salina, ἀλοπήγιον, αἱ ἀλαί, Ἀλικάριος rei salariae praefectus. Codinus in Orig. Constantinopol. ᾧ καὶ εἰπόντες οἱ ἀλικάριοι, ἵνα κλέψωσι τὰ ἄσπρα τῆς ἀλικῆς, οὐκ ἐπέισθη. Occurrit illic pluries.

ἐκδόσεων τοῦ τε Bekker καὶ τοῦ Preger ἀναγράφονται. Πόθεν ἦντλησε τὸ χωρίον ὁ Ducange δὲν ἠδυνήθηεν νὰ ἐξακριβώσω, διότι δὲν ἔχω πρόχειρον τὴν παλαιὰν ἐκδοσιν τῶν Παρισίων, τὴν ὁποίαν οὗτος εἶχε πιθιανῶς ὑπ' ὄψιν.

Ἐκ τοῦ ἐγγράφου προκύπτει ὅτι οἱ ἀλυκάριοι τῆς Θεσσαλονίκης ἦσαν ὀργανωμένοι εἰς δύο τοῦλάχιστον *συνοδείας* ἢ *συντροφίας*, ὧν ἑκάστη εἶχεν ἐπὶ κεφαλῆς ἴδιον *πρωτοαλυκάριον*, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὑπογραφῶν τῶν δύο πρωτοαλυκαρίων, Γεωργίου Παναρέτου καὶ Ἀνδρονίκου Κοντοσκάλη, αἱ ὁποῖαι ὅμως φαίνεται ὅτι ἦσαν συνηνωμένοι εἰς μίαν, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ὁμοσπονδία, ἐφ' ὅσον ὡς κύριος πρωτοαλυκάριος ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἐμφανίζεται ὁ Πανάρετος. Οἱ ἀλυκάριοι εἰργάζοντο ἐπὶ ἐνιαυσίῳ μισθῷ ἢ ῥόγῳ (*ἀπὸ τοῦ κατ' ἔτος περιερχομένου ἡμῖν μισθοῦ... κατ' ἐνιαυτὸν ἰδίως ἀπὸ τῆς ἑκάστου ῥόγας*).

Οἱ ἀλυκάριοι οὗτοι, ἐφ' ὅσον προβαίνουν εἰς δωρεὰν πρὸς ἐκκλησίαν τῆς Θεσσαλονίκης, προφανῶς διέμενον ἐν αὐτῇ, ὅθεν προκύπτει ὅτι καὶ ἡ ἀλυκὴ, εἰς τὴν ὁποίαν εἰργάζοντο, εὗρίσκετο παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀλυκὴ «προσπαρακειμένη τῇ Θεσσαλονικέων μεγαλοπόλει» μνημονεύεται καὶ εἰς τὴν ἐπανειλημμένως δημοσιευθεῖσαν ἐπιγραφὴν, τὴν ἀναγράφουσαν τὴν δωρεὰν τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐπὶ τῇ νίκῃ αὐτοῦ κατὰ τῶν Σλάβων.¹ Τὴν ἀλυκὴν ταύτην οἱ παλαιότεροι ἐτοποθέτησαν εἰς τὸ Κίτρος ἢ ἄλλους τόπους, ἀπέχοντας δεκάδας χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰς τὴν βιβλιοκρισίαν μου προσεπάθησα νὰ δεῖξω ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοποθετηθῇ τόσον μακρὰν, ἐτοποθέτησα δ' αὐτὴν ἀορίστως εἰς τὴν ἀλιτενῆ παραλίαν, τὴν ἐκτεινομένην δυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἄν ἡ ἀλυκὴ αὕτη, ἡ δωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὸν Ἁγίον Δημήτριον, εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τοῦ προκειμένου ἐγγράφου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ. Συνήθως αἱ δωρεαὶ εἰς ναοὺς καὶ μονὰς διαιωνίζοντο διὰ νέων ἐκάστοτε χρυσοβουλλίων τῶν αὐτοκρατόρων καὶ δὲν θὰ ἦτο ἀπίθανον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐξηκολούθει νὰ κατέχη τὴν δωρηθεῖσαν ἀλυκὴν μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων χρόνων. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑπαρξιν καὶ δευτέρας ἀλυκῆς, τῆς ὁποίας οἱ ἀλυκάριοι προβαίνουν εἰς δωρεὰν πρὸς ἄλλην ἐκκλησίαν, τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Ἐπιπλέον ὅτι ὑπῆρχον πράγματι παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην ἀλυκαὶ καὶ δὴ ἐγγύτατα αὐτῆς μαρτυρεῖται ἐξ ἀνεκδότων ἐγγράφων τοῦ ἀρχιεποῦ τοῦ τουρκικοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἱεροδικεῖου. Ἔχω ὑπ' ὄψιν μου ἀνεκδότους περιλήψεις ἐν μεταφράσει τουρκικῶν ἐγγράφων τοῦ ἸΗ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, γενομένας ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ Λαζάρου Μαμζουρίδου, ἐν οἷς γίνεται μεία πλειόνων ἀλυ-

¹ Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς βλ. τὴν ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς δημοσιευθεῖσαν βιβλιοκρισίαν μου διὰ τὴν σχετικὴν πραγματείαν τοῦ Vasiliev, τόμ. Β', σ. 748 κέ.

κῶν. Τὸ πρῶτον εἶναι φερμάνιον τοῦ 1700 (τόμ. 7, σ. 103 τοῦ Ἀρχείου), ἀναφερόμενον εἰς τὴν μίσθωσιν τῶν τελωνείων Θεσσαλονίκης, Βόλου κτλ., εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ὁποίων ὑπήγοντο, ὡς προκύπτει ἐξ αὐτοῦ, αἱ ἄλυκαί. Εἰς τὸ φερμάνιον τοῦτο ἀναφέρεται ἄλυκὴ τοῦ Μπεχτσινάρ, ἡ ὁποία προφανῶς ἔκειτο εἰς τὴν καὶ σήμερον ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα γνωστὴν τοποθεσίαν, νοτίως δηλ. τοῦ παλαιοῦ Σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Μοναστηρίου. Ἡ ἄλυκὴ αὕτη κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐγγράφου δὲν λειτουργεῖ πλέον, ὡς κατεστραμμένη, καὶ δὲν ἀποφέρει τὸ ἀπαιτούμενον εἰσόδημα. Διὰ τοῦτο καὶ διότι ἐν γένει εἶχον ἐλαττωθῆ αἱ πρόσοδοι τῶν τελωνείων, ὁ ἐνοικιαστὴς ζητεῖ ἔκπτωσιν ἐκ τοῦ ἐνοικίου 20000 γροσίων διὰ τὰ ἔτη 1110 (1699) καὶ 1111 (1700). Ἄρα τὸ ἐτήσιον ἐξ αὐτῆς εἰσόδημα, ἐὰν δὲν ἀνήρχετο εἰς τὸ σεβαστὸν διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ποσὸν τῶν 10.000 γροσίων, πάντως δὲν θὰ ὑπελείπετο αὐτοῦ πολὺ.

Τὸ δεύτερον φερμάνιον (τόμ. 15, σ. 146) ἀναφέρεται εἰς τὴν ἄλυκὴν Κουροῦ Κιοπροῦ (Ξηρᾶς γεφύρας), παράγουσαν ἐτησίως 4000 μουζουριῶν (σάκκων) ἄλατος. Δεδομένου δ' ὅτι ἕκαστον μουζούριον ἐπωλεῖτο πρὸς 60 ἄσπρα, ἡ ἐτήσιᾳ ἐξ αὐτῆς πρόσοδος ἀνήρχετο εἰς τὸ ποσὸν τῶν 240000 ἄσπρων.¹ Κουροῦ Κιοπροῦ κατὰ τὸν μεταφραστὴν ὠνομάζετο ὁ δυτικῶς τῆς πόλεως βοσκοτόπος, ἀνήκων εἰς τὰς τρεῖς κοινότητες τῆς πόλεως, μουσουλμανικὴν, ἑλληνικὴν καὶ ἑβραϊκὴν, ὅστις κατελήφθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ δημοσίου, ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς σημερινῆς Γιουγκοσλαβικῆς ζώνης. Αἱ ἐγγύτατα τῆς Θεσσαλονίκης κείμενα αὐταὶ ἄλυκαὶ ἀναφέρονται μετ' ἄλλων ἀπωτέρων καὶ εἰς τρίτον φερμάνιον (τόμ. 15, σ. 212 - 5), ἀναφερόμενον εἰς τὴν μίσθωσιν τῶν ἄλυκῶν Κουροῦ - Κιοπροῦ, Λιμπανόβου, Κίτρος, Μπεχτσινάρ καὶ Καλαμαριᾶς.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων προκύπτει ὅτι δύο τοῦλάχιστον γειτνιαζουσαι ἄλυκαί, ἡ τοῦ Κουροῦ - Κιοπροῦ καὶ ἡ τοῦ Μπεχτσινάρ, εὐρίσκοντο ἔξωθεν τῶν δυτικῶν τειχῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν μία θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνήκη εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, ἡ δὲ ἑτέρα εἰς ἄλλους. Ἐπειδὴ ὁμως εἰς ἀμφοτέρα τὰ ἐγγραφα γίνεται λόγος περὶ μιᾶς ἄλυκῆς, παρακειμένης εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν, χωρὶς νὰ ὀρίζεται ποίας, δὲν εἶναι ἀπίθανον αἱ δύο συνορεύουσαι πρὸς ἀλλήλας ἄλυκαὶ τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ τοῦ Κουροῦ - Κιοπροῦ καὶ ἡ τοῦ Μπεχτσινάρ, νὰ ἀπετέλουν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους μίαν καὶ μόνην, ἡ ὁποία ἀρχικῶς μὲν ἀνήκεν εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, βραδύτερον δέ, ἄγνωστον πότε καὶ ὑπὸ ποίας συνθήκας, ἐπωλήθη ἢ ἀφηρεῖθαι ἀπ' αὐτοῦ.

Μετὰ τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἄλυκαρίων τὴν δωρεὰν ὑπογράφει ὡς μάρ-

¹ Περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἄσπρων κατὰ διαφόρους χρόνους βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, *Μνημεῖα μακεδονικῆς Ἱστορίας*. Θεσσαλονίκη 1947, σ. 52₁ καὶ 225₁.

της † ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως Ἰωάννης δούξ ὁ Μαλαχρίνος. Ὁ δούξ οὗτος εἶναι, εἰς ἔμὲ τοῦλάχιστον, ἄγνωστος ἀλλαχόθεν.¹ Ἡ παρουσία δ' αὐτοῦ κατὰ Σεπτέμβριον τῆς ἐνάτης Ἰνδικτιῶνος 1415 μᾶς ἀναγκάζει νὰ τροποποιήσωμεν κάπως τὰς κρατούσας γνώσεις περὶ τῆς διαδοχῆς τῶν διοικητῶν τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν μεταξὺ τοῦ 1415 καὶ 1416 χρόνον. Ὡς ἔδειξεν ὁ Dölger,² παρεδέχθη δὲ καὶ ὁ ἡμέτερος Λάσκαρις,³ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1415 ἄρχων τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο ὁ Δημήτριος Λάσκαρης Λεοντάρης, κατὰ δὲ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1416 ὁ δεσπότης Ἀνδρόνικος. Ὁ Λάσκαρις πιστεύει ὅτι «μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Λεοντάρη ἐγκατεστάθη ἐν Θεσσαλονίκη ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Β', ὁ δεσπότης Ἀνδρόνικος, ὁ παραχωρήσας τὴν πόλιν εἰς τοὺς Βενετούς ἐν ἔτει 1423». Ἡ διαδοχὴ αὕτη συμφώνως μὲ τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφον πρέπει νὰ μεταβληθῇ, καθ' ὅσον μεταξὺ Λεοντάρη καὶ δεσπότη Ἀνδρονίκου παρεμβάλλεται ὁ Ἰωάννης δούξ ὁ Μαλαχρίνος, διορισθεὶς, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ὑπογραφῆς του, ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἀνδρόνικος ἀπεστάλη ὡς δεσπότης μεταξὺ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1415 καὶ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1416, διεδέχθη δὲ τὸν Ἰωάννην τὸν Μαλαχρίνον καὶ ὄχι τὸν Λεοντάρην, ἐκτὸς ἐὰν ἀνακαλυφθῇ καὶ ἄλλος ὀλιγοχρόνιος διάδοχος τοῦ Μαλαχρίνου. Ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος ἦτο καὶ πρὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1415 δεσπότης, δὲν εὐσταθεῖ, διότι ὁ Μαλαχρίνος ὑπογράφεται ὡς δοῦλος τοῦ βασιλέως ἄνευ οὐδεμιᾶς μνείας τοῦ δεσπότη, ἐνῶ βραδύτερον, δεσποτεύοντος τοῦ Ἀνδρονίκου, οἱ ὑπογραφόμενοι ἄρχοντες μνημονεύουν καὶ τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότη. Οὕτως ἐν τῷ περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Λάντζου ἔγγραφῳ τοῦ 1414⁴ ὑπογράφονται «οἱ δοῦλοι τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως Μιχαὴλ ὁ Τζαμπλάκων, Ἰωάννης ὁ Ραδηνός, Στέφανος δούκας ὁ Ῥαδηνός», ἐνῶ ἐν τῷ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1421, ἄρχοντος τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐκδοθέντι ὑπογράφονται «οἱ δοῦλοι τοῦ <κραταιοῦ> καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως καὶ τοῦ περιποθήτου υἱοῦ αὐτοῦ καὶ αὐθέντου ἡμῶν πανευτυχεστάτου δεσπότη Στέφανος Δούκας ὁ Ραδηνός...».⁵

Τὸ ἔγγραφον ἐπισφραγίζει καὶ ὑπογραφὴ μητροπολίτου τινός, τὴν

¹ Τὸ ἐπώνυμον *Μαλαχρίνος* πλησιάζει πρὸς τὸ σύνηθες ἐπώνυμον *Μελαχροίνος*. Μεταξὺ τῶν εὐγενῶν τῆς Θεσσαλονίκης ἀναφέρονται πλείονες Μελαχροίνοι εἰς τὰ ἐνετικά ἔγγραφα, τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Κ. Δ. Μέρτζιου (ἐνθ' ἄν., σ. 50), ἐν οἷς καὶ *Γιάννης Μελαχροίνος*.

² F r. D ö l g e r, Epikritisches zu den Facsimiles byzantinischer Kaiserurkunden ἐν Archiv für Urkundenforschung τόμ. 30 (1935), σ. 62.

³ Ἐνθ' ἄν. σ. 341.

⁴ Γρηγόριος Παλαμᾶς, τόμ. 3, 335, ἀρ. 35.

⁵ Ἐνθ' ἄν. σ. 334, ἀρ. 33.

ὅποιαν δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀναγνώσω. Κατὰ τὸν πατέρα Vitalien Laurent ἐν ἔτει 1415 ἦτο ἀκόμη μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ὁ Γαβριήλ.¹ Τὸ ὄνομα ὅμως τοῦτο, Γ α β ρ ι ή λ, δὲν ἠδυνήθην νὰ διακρίνω εἰς τὴν ὑπογραφὴν. Αἱ ὑπογραφαὶ τῶν ἀρχιερέων ὁμοιάζουν πρὸς τὰ σκοτεινὰ τοῦ ἀρχαίου φιλοσόφου Ἡρακλείτου, τὰ ὅποια «καὶ διαστίξαι ἔργον» κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη. Δημοσιεύων ὑπὸ τὸ ἔγγραφον τὸ φιλοπονηθὲν ὑπὸ τοῦ λόγιου βιβλιοθηκαρίου τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἀντίγραφον τῆς ὑπογραφῆς ἀδιάλυτον, ἀφήνω τὴν διάστιξιν αὐτῆς εἰς τὸν εἰδικώτατον περὶ αὐτὴν φίλον πατέρα Laurent. Ἐὰν ἡ διάστιξις ἀποδείξῃ τὸν ὑπογράφοντα ἄλλον ἢ τὸν Γαβριήλ, τότε θὰ ἔχωμεν συμπλήρωσιν δι' αὐτοῦ τοῦ κενοῦ, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὸ Συνοδικὸν τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ ἰδίου,² μεταξὺ τῶν μητροπολιτῶν Γαβριήλ καὶ Συμεῶν. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει θὰ ἔπρεπε νὰ διορθωθῆ τὸ ὄνομα ἢ ἡ χρονολογία καὶ εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀρκαδίου δημοσιευθὲν ἔγγραφον. Ὁ λόγιος κατὰ τὰ ἄλλα Βατοπεδηνὸς γέρων δὲν διεκρίνετο δυστυχῶς διὰ τὴν δεινότητα περὶ τὴν διάστιξιν καὶ ἀνάγνωσιν ὑπογραφῶν, ἀφ' οὗ καὶ τὴν ἀπλουστάτην καὶ εὐανάγνωστον ὑπογραφὴν † ὁ δεσπότης ἀνέγνωσε πολλακίς ὡς Ἰωάννης δεσπότης.³

* *

Τὸ δεύτερον ἔγγραφον, γραφὲν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 7010, ἦτοι τοῦ 1502, παρουσιάζει τοῦτο τὸ νέον, ὅτι μᾶς πληροφοροεῖ περὶ τῆς ὑπάρξεως *μάκρωνος* εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ *μονυδρίου*, τιμωμένου εἰς τὸ ὄνομα τοῦ *Σωτήρος Χριστοῦ*, τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο παρὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος αὐτοῦ ἐπάνω τῶν λεγομένων *οκαλίων*.

Μάκρωνες, ὡς γνωστόν,⁴ ἐκαλοῦντο αἱ ἐκατέρωθεν τῶν ναῶν μακραι

¹ Ὁ Laurent, (Le métropolitte de Thessalonique Gabriel ἐν Ἑλληνικοῖς τόμ. 13 (1954), σ. 250, στηριζόμενος εἰς ἔγγραφον τοῦ 1414, ὑπογραφόμενον ὑπὸ τοῦ Γαβριήλ, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀρκαδίου, δέχεται μετὰ θαυμαστικοῦ τὴν ὑπερεικοσαετῆ μητροπολιτείαν τοῦ Γαβριήλ.

² V. L a u r e n t, La liste épiscopale du synodicon de Thessalonique ἐν *Échos d' Orient*, τόμ. 32 (1933), σ. 303.

³ Βλ. D ö l g e r, ἐνθ' ἀν. σ. 61.

⁴ Βλ. D u c a n g e, Glossarium ἐν λ. μ ά κ ρ ω ν. Βλ. καὶ D u c a n g e, Constantinopolis Christiana, ἔκδ. Παρισίων 144, Βενετίας 114,3. Ὁ Νικήτας ὁ Χωνιάτης (Βόν. 732, 18), εἰς τὸν ὁποῖον παραπέμπει ὁ Ducange, γράφει τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ Μάκρωνος τῆς Ἁγίας Σοφίας: «*Συνεπλάβετο δὲ καὶ τοῦ μεγίστου νεῶ τὸ δεινόν. Καὶ δὴ ὅσα πρὸς ἀψίδα νένευκε τοῦ Μιλίου καὶ τῷ ἀνδρῶνι συνήπται τῷ Μάκρωνι καὶ λεγομένῳ αἱ Σύνοδοι.*» Ὁ δημωδέστερος κώδιξ ἔχει: «*Ἐφθασε δὲ τὸ πῦρ μέχρι καὶ τοῦ μεγάλου ναοῦ, καὶ ὅσα περὶ τὴν ἀψίδα τοῦ Μιλίου τῷ οἴκῳ τῷ τοῦ Μάκρωνος λεγομένῳ συγκείμενα ὁσπήτια, καὶ κατέκανσε ταῦτα καὶ τέφραν ἐποίησε.*» Ἐκ τοῦ ἔγγράφου προκύπτει ὅτι παρόμοιος μάκρων μετὰ συγκειμένων ὁσπητίων ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν Θεσσαλονίκης. Μάκρων ὑπῆρχε καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Πα-

στοαί, ὅπου εὐρίσκοντο τὰ κελλία τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὸν ναὸν κληρικῶν, ὅπως εἰς τὰ σημερινὰ μοναστήρια. Ὡς ἀριστερὸς μάκρων τοῦ ναοῦ πιθανώτατα ἐννοεῖται ὁ πρὸς τὴν βορείαν αὐτοῦ πλευρὰν, ἐφ' ὅσον μάλιστα μνημονεύονται καὶ σκαλία. Διότι πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τὸ ἔδαφος εἶναι ἀνηφορικόν. Ἐφ' ὅσον δ' ὁ μάκρων ἔπρεπε νὰ ἐκτείνεται μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ ἱεροῦ, ἃν ὄχι καὶ ὅπισθεν αὐτοῦ, τὸ μονύδριον θὰ ἔπρεπε νὰ εὐρίσκεται ἔτι περαιτέρω, δηλ. εἰς τὰ βορειοανατολικά τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἐκεῖ, ἐὰν ποτὲ γίνουν ἐσκαφαί, θὰ ἔπρεπε τοῦτο νὰ ἀναζητηθῆ. Πάντως τὸ μονύδριον συνείχετο μὲ τὸν μάκρωνα, διότι ἄλλως ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν δὲν θὰ ἐφοβοῦντο μήπως περιέλθῃ τοῦτο εἰς ἀνθρώπους «οὐκ ἐξ ἡμῶν», δηλ. λαϊκοὺς ἢ καὶ ἄλλοεθνεῖς. Τὸ μονύδριον, ἐφ' ὅσον τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος, εἶχε προφανῶς καὶ ναύδριον μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο, περὶ τὸ ὁποῖον ἔκειντο τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῷ ἐγγράφῳ οἰκήματα. Αἱ γενόμεναι περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τοῦ Μ. Γ. Καλλιγᾶ ἀπεκάλυψαν εἰς τὸ βορειοανατολικὸν ἄκρον τῆς ἐκκλησίας τὰ λείψανα ἀψίδος ἐκκλησιδίου τοῦ ΙΔ' αἰῶνος,¹ τὸ ὁποῖον δὲν πιστεύω νὰ εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ ἐγγράφου ἀναφερόμενον, διότι, καθὼς παρατηρεῖ ὁ ἀνασκάψας, τοῦτο ἦτο προσηρημένον εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ἄρα θὰ εὐρίσκετο ἐντὸς τοῦ μάκρωνος² καὶ οὐχὶ παρ' αὐτὸν «ἐπάνω τῶν λεγομένων σκαλίων». Ὁ Χατζῆ Ἰωάννου³ ἀναφέρει καὶ λείψανα ἐκκλησίας ἢ μοναστηρίου τοῦ μεγάλου Σωτῆρος, σφρζόμενα ἐν τῷ μετοχίῳ τοῦ Ἀγίου Παύλου, τὴν ὁποίαν ἐκτίσε Μανουὴλ τις Δεασημέρης,⁴ ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην δὲν δύναται νὰ ταυτισθῆ ἢ τοῦ ἐγγράφου, διότι ἔκειτο δυτικῶς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου.

Ὁ ἀναφερόμενος ἐν τῷ ἐγγράφῳ μητροπολίτης Μάξιμος εἶναι γνωστὸν ὅτι διεδέχθη τὸν Νίφωνα, παρέμεινε δὲ ὡς τοιοῦτος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ L. Petit⁵ μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Ἐκ τοῦ ἐγγράφου πιστοῦται ὅτι ἀσφαλῶς ἐξηκολούθει νὰ εἶναι μητροπολίτης τὸ 1502.

Ὁ μητροπολίτης ἀποφασίζει νὰ ἀγοράσῃ τὸ μονύδριον παρὰ τῶν υἱῶν καὶ κληρονόμων τοῦ πρωτοψάλτου Μανουὴλ Δοκιανοῦ ὄχι μόνος, ἀλλὰ μετὰ

λατίῳ, περὶ τοῦ ὁποῖου βλ. R. Guillaud, *Études sur le Grand Palais de Constantinople*. Ἑλληνικά, τόμ. 14, σ. 113 κέ.

¹ Βλ. Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1938. Ἀθήναι 1939, σ. 68.

² Ὁ Καλλιγᾶς οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν τοῦ μάκρωνος.

³ Μιχ. Χατζῆ Ἰωάννου, Ἀστυγραφία Θεσσαλονίκης, ἤτοι τοπογραφικὴ περιγραφὴ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1880, σ. 101.

⁴ Ο. Tafraли, *Topographie de Thessalonique*, Paris 1913, σ. 183. Ὁ Tafraли δὲν ἠδυνήθη νὰ βεβαιώσῃ τὸ πρᾶγμα, διότι ἡ ἰδιοκτικότητα τοῦ ἀκινήτου δὲν τοῦ ἐπέτρεψε τὴν εἰσοδον.

⁵ L. Petit, *Les évêques de Thessalonique ἐν Échos d' Orient*, τόμ. 5 (1901 - 2), σ. 97 καὶ 150.

τῶν περὶ αὐτὸν σταυροφόρων καὶ λοιπῶν κληρικῶν, οἵτινες προφανῶς ἀπετέλουν τὴν περὶ αὐτὸν σύνοδον. Σταυροφόροι προφανῶς ἐννοοῦνται οἱ κληρικοί, οἱ ἔχοντες σπουδαῖόν τι ἀξίωμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, οἱ ὅποιοι πιθανῶς ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ φέρωσι σταυρὸν ὡς σημεῖον τοῦ ἀξιωματός των.¹ Τὸ ἀξίωμα προφανῶς ἦτο ἄσχετον πρὸς τὸν ἐν τῷ κλήρῳ βαθμόν, διὸ καὶ πρῶτος πρῶτος ὑπογράφεται ὡς μέγας οἰκονόμος ὁ Θεόδωρος, μολοντί ἦτο ἄπλοῦς ἱεροδιάκονος, ἐνῶ οἱ μετ' αὐτὸν ὑπογράφοντες εἶναι ἱερεῖς. Ἀκολουθοῦν κατὰ τὴν καθοριζομένην καὶ παρὰ τῷ Κωδινῷ τάξιν ὁ μέγας σακελλάριος Πέτρος ἱερεὺς καὶ ὁ μέγας σκευοφύλαξ Κωνσταντῖνος ἱερεὺς, ἀνήκοντες εἰς τὴν πρώτην παρὰ Κωδινῷ πεντάδα τῶν ἀξιωματούχων. Οἱ τρεῖς οὗτοι, ὡς φέροντες πρὸς τῷ ἀξιῳματι καὶ τὸ ἐπίθετον μέγας, προφανῶς εἶναι οἱ σταυροφόροι. Οἱ κατόπιν ὑπογραφόμενοι, ὁ σακέλλιος, ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως, ὑπογράφονται κατὰ τὴν τάξιν των, καθ' ὅσον ὁ μὲν πρῶτος ἀνήκει εἰς τὴν πρώτην πεντάδα, οἱ δὲ ὑπόλοιποι εἰς τὴν τρίτην. Ὑπολείπεται ὁ Γεννάδιος ἱερομόναχος ἡγούμενος τοῦ Ὑπομιμνήσκοντος, ὅστις ὑπογράφεται πρὸ τοῦ σακελλίου, μολοντί τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπομιμνήσκοντος ἀνήκει εἰς τὴν τετάρτην πεντάδα. Τοῦτο προφανῶς, διότι δὲν πρόκειται περὶ ἄπλοῦ ἀξιωματοῦχου τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἡγουμένου τῆς γνωστῆς ἐκ τῶν ἐγγράφων ἐν Θεσσαλονίκῃ Μονῆς τοῦ Ὑπομιμνήσκοντος, τῆς ὁποίας ἰδρυτῆς ὑπῆρξε κληρικός τις, ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Ἡ μονὴ αὕτη ἀναφέρεται εἰς ἔγγραφον ἤδη τοῦ 1301.² Ἐκ τοῦ δημοσιευομένου ἐγγράφου προκύπτει ὅτι ὑφίστατο μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ 1502.

Ἐνῶ ὁμως τὴν ἀγορὰν τοῦ μονυδρίου ὁ μητροπολίτης ἀποφασίζει μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου, εἰς τὴν περὶ παλῆσεως ἀπόφασιν λαμβάνουν μέρος καὶ ἄρχοντες τῆς πολιτείας. Ἀσφαλῶς δὲν πρόκειται περὶ τῶν Τούρκων ἀρχόντων, ἀλλὰ περὶ προνόντων Θεσσαλονικέων, οἵτινες καὶ ὑπογράφονται εἰς παράλληλον πρὸς τοὺς κληρικοὺς στήλην.

Ἐκ τούτων προκύπτει ὅτι ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος μετέχουν εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, καὶ κοσμηκοί. Λέγω ἐν μέρει, διότι, προκειμένου μὲν περὶ ἀυξήσεως

¹ Πρβλ. D u c a n g e, Glossarium ἐν λ. σταυροφόροι.

² Βλ. F r. D ö l g e r, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. München 1948, ἀρ. 66/7, στ. 432 (Ἰβήρων 1301), 68/9, στ. 574 (Ἰβήρων 1317), 70/1, στ. 561 (Ἰβήρων 1320). Ὁ D ö l g e r παραπέμπει καὶ εἰς Miklosich · Miller, Acta et diplomata, τόμ. 2, 522, 30 (1400). Τὴν μονὴν ἀναφέρει καὶ ὁ X α τ ζ ῆ Ἴ ω · ἄ ν ν ο υ, ἐνθ' ἄν., σ. 101 παρατέμπων εἰς τοῦ Φ ι λ ο θ έ ο υ, Ἐγκώμιον Παλαμᾶ (PSG, τόμ. 151, στ. 627), ταυτίζει δὲ ἴσως οὐχὶ ὀρθῶς τὸν ἰδρυτὴν αὐτῆς πρὸς τὸν μητροπολίτην Φιλόθεον. Εἰς ταῦτα προσθετέα καὶ ἡ περὶ αὐτῆς μνεῖα ἐν Σ π. Λ α υ ρ ι ῶ τ ο υ, Κατάλογος κωδίκων Μεγίστης Λαύρας, σ. 340, ἀρ. 1873 (1440). Τὴν τελευταίαν ταύτην ὀφείλω εἰς τὸν κ. Γεώργιον Θεοχαρίδην.

αὐτῆς, εἶναι ἀρκετὴ ἢ περὶ τὸν μητροπολίτην σύνοδος, προκειμένου ὁμως περὶ ἐλαττώσεως αὐτῆς, ἀπαιτεῖται καὶ ἡ παρουσία κοσμικῶν ἀρχόντων. Τὸ ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν συμβούλιον τοῦτο ἴσως δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς τὸν πυρῆνα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεπτύχθη βραδύτερον τὸ δημογεροντικὸν σύστημα τῆς διοικήσεως τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ διαφορὰ, ὅπως φαίνεται τοῦλάχιστον ἐκ τοῦ ἐγγράφου, εἶναι ὅτι πρῶτον μὲν ἡ συμμετοχὴ τῶν κοσμικῶν φαίνεται περιορισμένη καὶ δεύτερον ὅτι οἱ μετέχοντες δὲν ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ μετεῖχον ἀριστίνδην. Τοῦτο τοῦλάχιστον δηλοῖ τὸ ὄνομα *ἀρχοντες*. Θὰ ἦτο ὁμως ἴσως πολὺ ἐκ τῆς φράσεως «τῶν ἀρχόντων τῆς πολιτείας» νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ ἀρχοντες οὗτοι ἀπετέλουν ἴδιον διοικητικὸν σῶμα, ἄσχετον πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀσχολούμενον μὲ τὰς ξένας πρὸς αὐτὴν κοινοτικὰς ὑποθέσεις. Πάντως τὸ πρᾶγμα ἔχει ἀνάγκην πληρεστερίας ἐξετάσεως καὶ δὴ ἱστορικῆς. Τὰ σφωζόμενα ἐκ τῆς Τουρκοκρατίας ἔγγραφα παρέχουν ἀρκετὸν πρὸς τοῦτο ὕλικὸν διὰ τοὺς ἀσχολούμενους περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ φράσις τοῦ ἐγγράφου «ἐπεὶ ἡ τιμὴ τοῦ διαληφθέντος μονηδρίου, ἐγένοντο εἰς ἀνάκτισμα εἰς τὸν μέγαν ναὸν τῆς ἐνυποστάτου λόγου Θεοῦ σοφίας». Ἡ πρόσθετος αὕτη δικαιολογία τῆς πώλησεως δεικνύει δύο τινά, πρῶτον ὅτι ἡ πώλησις κτημάτων, ἀνηκόντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου· διὰ νὰ πωληθοῦν δηλονότι τοιαῦτα, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν λίαν σοβαροὶ λόγοι, νὰ ἐξασφαλίξεται δ' ἐπὶ πλεόν ἢ δαπάνη τοῦ τιμήματος δι' ἔργα οὐχὶ ἀλλότρια πρὸς τὴν κτηματικὴν περιουσίαν τῆς ἐκκλησίας· καὶ δεύτερον, ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἐγγράφου δὲν ἦτο πολὺ εὐχάριστος, ἐφ' ὅσον εἰς ἀνάκτισμα αὐτοῦ προορίζεται τὸ εἰσπραχθὲν ποσόν.

Τὸ ἔγγραφον εἶναι ἐνδιαφέρον καὶ διὰ τὴν προσωπογραφίαν τῆς Θεσσαλονίκης, καθ' ὅσον μᾶς δίδει τὰ ὀνοματεπώνυμα τεσσάρων τοῦλάχιστον Θεσσαλονικέων ἀρχόντων εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Τὰ ἐπώνυμα Μάζαρης, Κοντάρης, Λάσκαρης εἶναι βυζαντινά, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν συνέθειαν τῶν βυζαντινῶν οἰκογενειῶν μέχρι τῶν χρόνων τοῦλάχιστον τοῦ ἐγγράφου, τὸ δὲ ὄνομα Μαλάκης, καὶ αὐτὸ ἐπίσης βυζαντινόν, εὐρίσκομεν βραδύτερον εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς Βλαττάδων ὡς ἐπώνυμον μητροπολίτου τῆς Βεροίας,¹ ὅστις ἦτο ἀσφαλῶς Θεσσαλονικεὺς, ἀφ' οὗ δωρεῖται τὰ κτήματα αὐτοῦ εἰς μονὴν τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸ τελευταῖον ὄνομα, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπώνυμον λείπει, εἶτε διότι ἀρχικῶς δὲν ἐγράφη εἶτε διότι ἀπέβη ἐξίτηλον καὶ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῇ ὑπὸ τοῦ πατρὸς Εὐ-

¹ I. K. Β α σ δ ρ α β ε λ λ η, Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας. Γ'. Ἀρχεῖον Μονῆς Βλαττάδων (1466 - 1939). Θεσσαλονίκη 1955, σ. 14 καὶ 38.

θυμίου,¹ ἐκ τῆς τελικῆς ἀτελοῦς βραχυγραφίας, ἡ ὁποία δυστυχῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῆ τυπογραφικῶς, εἰκάζω ὅτι εἶναι μᾶλλον Ἐνδρόνικος παρὰ Ἐνδρέας. Περίεργον εἶναι τὸ ὄνομα Στήβλος, ἐάν, ἐννοεῖται, εἶναι ὀρθὴ ἢ ἀνάγνωσις. Δυστυχῶς λείπει μέχρι σήμερον πλήρης συναγωγὴ καὶ μελέτη τῶν βυζαντινῶν ὀνομάτων καὶ ἐπωνύμων, μολονότι τὸ ἐκ τῶν ἔγγραφων ὑλικὸν εἶναι ἄφθονον καὶ ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων λίαν ἐνδιαφέρον.²

Ἐνδιαφέροντα εἶναι καὶ τὰ ἐπώνυμα τῶν ἀλυκαρίων, τῶν ὁποίων πολλὰ ὑπενθυμίζουσι βυζαντινά, οἷον Πεπαγωμένος, Μαγκλαβίτης, Κομνηνός, Καρακάλας, Σγουρόπουλος, Βρυένιος καὶ εἴ τι ἄλλο. Ἐξιοσημείωτον δὲ διὰ τὴν ἑλληνικότητα τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι ὅτι ἀπαξάπαντα, τὰ τε ὀνόματα καὶ τὰ ἐπώνυμα, καὶ τῶν ἀπλῶν ἀκόμη ἀλυκαρίων εἶναι ἑλληνικά.

*
* *

Τέλος ἀμφότερα τὰ ἔγγραφα ἔχουσι σημασίαν τινὰ καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου καὶ ἰδίως τοῦ κτηματολογίου αὐτῆς. Δὲν γνωρίζω ἂν ὁ ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἱερᾶς ταύτης μονῆς πανοσιολογιώτατος καθηγούμενος αὐτῆς κῦρ Γαβριήλ ἔχη εἰς τὴν σειράν τῶν παλαιῶν αὐτοῦ προκατόχων καὶ τὸν ἐν τῷ δευτέρῳ ἔγγραφῳ ἀναφερόμενον Ἰσίδωρον. Ἐπειτα εἰς τὸν κατάλογον τῶν παλαιῶν κτημάτων τῆς μονῆς πρέπει νὰ συγκαταριθμηθῆ καὶ τὸ παρὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μονύδριον τοῦ Σωτῆρος, ἴσως δὲ καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Διότι, διὰ νὰ εὐρίσκειται τὸ πρῶτον ἔγγραφον σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς μονῆς, θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρξε σχέσις τις αὐτῆς πρὸς τὸν ναόν, εἴτε διότι παραμοναρίους τις ἱερομόναχος ἀνῆκεν εἰς τὴν μονὴν εἴτε διότι καὶ ὁ ναὸς αὐτὸς εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτῆς, ὅπως καὶ ἄλλοι ναοὶ καὶ μοναὶ εἰς ἄλλας ἁγιορειτικὰς μονάς.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

¹ Παρόμοιον τι συμβαίνει καὶ εἰς τὴν στήλην τῶν κληρικῶν μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ σακελλίου.

² Τὸ ὄνομα θὰ ἠδύνατο μετὰ τινος βεβαίως δυσκολίας νὰ σχετισθῆ πρὸς τὸ ἐπίθετον *στιλβός* (=στίλβων) ἢ πρὸς τὸ ἐπιγραφῆ ἐκ Βεροῖας τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνος ἀπαντῶν ὄνομα Σκίλβος. (βλ. Δ. Κανατσούλη, Μακεδονικὴ προσωπογραφία. Θεσσαλονίκη 1955 (=Ἑλληνικά. Παράρτημα 8), σ. 147, ἀρ. 1307 καὶ 1307α.